

הכיבוש השלישי

ד. טננובים

מי אמר שהוא שחור, מאת יגאל מוסנזון. הוצאת ספרית פועלים, תשמ"ח.

מי אמר שהוא שחור — הוא נסיונו הראשון של המספר הצעיר יגאל מוסנזון בתחום הרומן. בקרב סופרינו הצעירים ניכרת נטיה גוברת לשאוב נושאים ליצירתם מן ההוי הכפרי. גישתם ריאליסטית בעיקרה. מתגדף הנוסח הרומאנטי-הסנטימנטאלי בחיי אורי חייה של ההתישבות העובדת. ועובדה זו יש לברך עליה, אף על פי שהיא מלווה לפרקים מגמי תיות הפוגמת בראית האמנותית האינטואיטיבית. גם הבלטתו החזקה של הרקע, הוא מפעל התקומה על התרחשויותיו הציבוריות, באה לא אחת לטשטש את הפרטים ולהבליע את היחידים. והן היחיד הוא מקורי המקורות של האמנות. עד כמה שהדביקות ברקע החלוצי שומרת את היצירה מכשולונות חברתיים-סוציאליים, הרי מיטב שאיפתו של הסיפור העברי תהיה לאיזון נכון בין היחיד למסכת החברתית שבה הוא מעורה.

בהתנגשות בין רקמת-חיים של חברה בונה ונא-בקה, ובין מאויים אישיים תוססים, פתח יגאל מוסנזון בסיפוריו הקצרים («אפורים כשק», ספרית פועלים), ובה הוא ממשיך ביריעה המורחבת של סיפורו החדש. אכן שכר ההרחבת יצא בהפסד ההע-מקה והמיצוי. בעטיה של הרחבה זו לא הצליח המספר להשתלט כראוי על מלוא היריעה שפרש. פרשיות רבות יצאו איפוא מקוטעות, טיפוסים רבים בלתי מושלמים, ואנו מוצאים, כביכול, פלגים שונים הורר-מים לנהר אחד גדול, אך אינם מגיעים אליו, והרי הם נבלעים באדמת המידבר, שאלה גדולה היא, אם כדאי למספרינו לשאוף לרומן במקום שהגובילה מבטיחה יותר אפשרויות מצד עיבוד התומר וגיבושו האמנותי.

מי אמר שהוא שחור" מספר בלבטי מושב ותיק בעמק המערבי בימי מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט. נושאי הלבטים הם בני הדור הצעיר במושב מזה, ובני הדור הותיק שהגיע לגיל העמידה מזה. מקור הלבטים הוא אמנם כליל-לאומי, אך הוא כרוך וצמוד בכאב האישי ובסבל הביאולוגי. זקנים וצעירים עומדים יחד במערי-כת ההגנה על המפעל, אלא שהזקנים רואים במערכה פורענות המאימת גם על כל שאיפותיהם ועולמם הרחני, זאלו הצעירים, אם גם מקבלים הם בכאב נפשי את המערכה הכפויה, אינם נוטים לראות בה סכנת הרס לעולמם. הכרת טראגי הוא, אך יש לקבלו מתוך גילוי יומה ועודרות. אברמוב, ותיק במושב

את המעבר מן הלעג שברישומיו אל הדמות הטראגית שבצירי-השמן שלו, כך הוא מדריך את קוראי „נפשות מתות" עד גבולו של הניתן להשגה, בשעה שגוגול מניח את גבוריו המגוחכים עד לאכזריות ומתפרץ אל גבולות הנבואה והבשורה בתיאור הדרך שבילל התורף הרוסי, כששלישית הסוסים נישאת אל מעבר לגבולות התקופה, במסע הרומאנטי אל היעור. כל אותם הפסקים הליריים, המוצקים כמש כתיאורים, הדרך-לא-דרך של הדינאמי והסטאטי המקושרים קשרי הגיון נפשי בספר הזה, אינם באים לסתור את קומידיית-החיים שבו, אלא נובעים מתוכה כמסקנה, כהצדקה, ולעתים כפירוש עילאי:

„רוס! רוס! אני רואה אותך! מהור מרחקים נפלאים אני רואה אותך! דלות את עשויה, ללא סדרים וללא רווחה של חיים; אין בך פלאי טבע עטורים פלאי אמנות שישמחר בעיתו את העין — לא כרכים של סירות, אבות עם הלונות אינ-ספור והן מקוננות בצוקי סלעים, לא כנסיות מקוננות באילנות ושיחי קיסוס של גוי, ברעש אשדות וענני רסיסים — — — כנקודות קטנות, כתגים זעירים מהבהבות במישוריק העיירות הנמר כות; אין דבר שיקסום קסם לעין, ואם כן מהו אותו כוח טמיר ונעלם המושך את האדם אליך? — — — מה נבואה מרחפת במרחקים הללו? האם לא כאן בתוככי יחלד רעיון לאין שיעור, מאחר שאת עצמך עשויה לאין שיעור?"

דומה, די בציטאטה זאת (עם כל החיסורים שהחסרנו בה) ועמידתה אצל הדברים אשר צוטטו לעיל, כדי לחוש את כל רוח הסערה המנשבת בספר הזה, העומד על עמודי הצחוק וההויה, החי על גבול היאוש והבשורה, ובו פרשה גדולה מן ההיסטוריה האנושית, מהמאה התשע עשרה ועד ימינו.

זכינו סוף-סוף שספרו של גוגול, אשר תורגם לכל לשונות התרבות, יינתן גם לנו בלבוש נאה — בתרגומו המוצלח מאד של יצחק שניברג. צעירינו שלמדו בבית-ספרם על ההשפעה שהושפע מנדלי מגובול, ניתן להם מעכשיו לעמוד על טיבו של גוגול ולבדוק את דברי מוריהם בדיקה של קריאה. הקורא המעמיק ימצא בספר יותר שאלות ותשובות החולמות את מציאותנו משניתן לשער בשעה שאנו רואים אותו „מהור מרחקים נפלאים".

אהרוג בהם, הלילה, בעוד רגעים מספר, מפני שהפכו ארץ זו לשדה קטל מסואב בדם ובשנאה. אינני הולך להטית אכר סתם, אלא רוצח שהוא גם אכר סתם ומוזר. אינני רוחש להם שנאה, אני שונא את המרצ'ים חים שביניהם... ככל שאין מפלט מביצוע משימת הנקם, הרי דוקא אותם הרחוקים מייסורים ואותה נקיפת-לב, שאינם ריאליים בתוך האבקות הדמים, הם ערובה ממשית לחיים כשותפים של שני העמים לעתיד לבוא.

המציאות המלחמתית מבליטה בהכרח אנשים כגון לסק, מפקד ההגנה הצעיר ומלא-המרץ אשר בעיר המחוז, הוא מייצג את הדרך הצעיר במלחמת-הקיום שלנו בארץ. כולו נתון לענין ההגנה, הממלא את כל חייו הגשמיים והנפשיים, ובו בלבד לאיסטני סים הסולדים מפני אורח חייו, על פני רקע מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט, לסק הוא בבחינת מברשר של הטי"פוס החילי המתגבש בימינו, הוא נושא על שכמו את עומס הכיבוש השלישי של המולדת לאחר שזו נכבשה בכספי-תועפות ובעמל-דור הלוצי, חידושו של י. מוסנזון הוא בהדגשת נימת הזלזול המודגשת מצד הכובש מסוג ג' (הכובש הצבאי) כלפי הכובש מסוג ב' (כובש העבודה האדמה) — לא רק כלפי השקפ"ר תירו הצבאיות, "הבטלניות" של זה, אלא כלפי כל היותו השקטה, על זקנתו והסליחתו, כי בכוח העבודה בלבד — תיכבש ותוקם המולדת.

לשעבר רגילים היינו במידה של זלזול מצד כובשי העבודה כלפי היהודים אשר בכסף לבדו גאלו את האדמה, ידענו כי בנדבות-כסף בלבד לא תיפדה ולא תקום הארץ משממתה. בסיפורו של מוסנזון מנדקר אות-אזהרה על סכנה חדשה: החייץ בין עובדי האדמה ונושאי-הנשק שהמלחמה אומנתו.

ומפקדו, לא כן קימה לראות את עתידו ועתיד ישובו, "אדם הולך אל המות, ובלא כלום בידו, לפניו היה האושר מצוי בשקי החיטה, בטל שנה בשדות עם בוקר, בכד החלב, בעגבניות המקדימות להבשיל, אחר כך נעלם הכל ונשאר המשק והתשבון. אין אתה מביט בעגבניה ומרקידה בכפך, אלא עושה השבון רוטלים וארגוני עגבניות, שקי היטה נשקלים בטונות והאדמה מביאה מדי שנה סכום כסף, מה טעם יש ברגב אדמה שחוב שמביא כסף, ואדם הולך ומוקיץ" (עמ' 232). לא כן בני המושב הצעירים, יודעים הם כי אין מנוס מגורל חיים זה, שמונה לנו בארץ הזאת, ומוכנים הם להסתגל גם מבחינה נפשית למציאות זו. אך חיסונים באופי אין פירושה, כנראה, חסינות בפני שיקולים טורריים. כשהודדים שניים מהם לכפר הערבי, ונכנסים לביתו של ראש הפורעים, הרי הם חזרי רים על עקבם, שכן מצאו בבית את כל בני משפחתו כשהם שקועים בשינה ואת הרוצה עצמו לא מצאו... יתר על כן, מקננת בהם, בצעירים אלו, ילידי הארץ, הרגשת קירבה אל הערבים, שאינם באים לרצוח. כבני מולדת משותפת, בשעת מארב לכנופיה, הם שומעים את אהד הערבים פוצח פיו בזמרי-כלולות נוגה:

בחיר לבי, הוי אנשים ישרים,

מי אמר שהוא שחור? מי אמר שהוא שחור?

הוא צח מגבינה, הוא צח משמנת,

הוא מתוק מסוכר, הוא טעים מדבלים.

עם שמיעה — משהו נתערער בנפשו. שירה זו, שעם החלון, עקרה גוש מוצק בלבד, גוש שנאה, והוא דימה לשמוע נפילתו, כיון שנתחלתל לשמע השירה וחש כיצד שנאתו מפשירה והולכת, נמסה לאטה, אך "חולשה" זו היא רק עדי רגע, אני